

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

GUZEL IAHINA

COPIII DE PE VOLGA

Traducere din rusă de
LUANA SCHIDU

HUMANITAS
fiction

*Bunicului meu,
profesor de limba germană la țară*

SOTIA

Volga împărțea lumea în două.

Malul stâng, îngust și galben, se întindea plat și se topea în stepa dincolo de care în fiecare dimineață răsărea soarele. Pământul era aici amar la gust și săpat de popândăi, iarba era deasă și înaltă, iar copacii, scunzi și rari. Câmpuri și bostănării se pierdeau la orizont, pेत्रițe precum o pătură bașkiră. De-a lungul malului se înșirau sate. Dinspre stepă venea aer fierbinte și iute – deșertul turcmen și sarea Mării Caspice.

Cum era pământul pe celălalt mal, nimeni nu știa. Partea dreaptă îngrămădea peste fluviu niște munți înalți și cădea brusc spre apă, parcă retezată cu un cuțit. Nisipul și roia printre pietre, dar munții nu cedau, ci deveneau cu fiecare an mai mari și mai puternici: vara, verzi-albăstrui datorită pădurii ce-i acoperea, iarna, albi. După acești munți apunea soarele. Undeva, acolo, după munți, se întindeau alte păduri dese de conifere cu frunze țepoase, și orașe rusești mari, cu ziduri din piatră albă, și mlaștini, și lacuri albastre cristaline, cu apă înghețată. De pe malul drept venea mereu frig – din spatele munților se simțea răsuflarea îndepărtatei Mări a Nordului. Unii îi mai spuneau, când și când, Marea Germană, ca pe vremuri.

Schulmeister-ul Jakob Ivanovici Bach percepea această împărțire invizibilă chiar pe mijlocul Volgăi, unde valul căpăta reflexii de oțel și argint înnegrit. Totuși, cei câțiva cărora el le împărtășea gândurile lui ciudate erau nedumeriți, fiind înclinați să vadă în Gnadentalul¹ natal mai degrabă centrul universului

1. În germană, Gnadental – vale îmbeșugată. (*N.a.*)

lor mic, înconjurat de stepele de pe țărmul Volgăi decât un punct de graniță. Bach prefera să nu-i contrazică: orice expresie a dezacordului îi pricinuia o durere sufletească. Suferea și când dojenea un elev neatent în clasă. Poate că de aceea era considerat un profesor mediocru: Bach avea un glas liniștit, o constituție plâpândă și o înfățișare atât de puțin remarcabilă, că pur și simplu nu găseai nimic de spus despre ea. Ca, de altfel, despre viața lui în general.

În fiecare dimineață, când încă doar stelele luminau, Bach se trezea și, stând întins sub pilota din puf de rață, asculta lumea. Zgomotele slabe, dizarmonice ale unei alte vieți care se desfășura undeva deasupra și în jurul lui îl linișteau. Pe acoperișuri cutreierau vânturi – iarna grele, amestecate din belșug cu zăpadă și gheață, primăvara suple, respirând umezeală și electricitate celestă, vara indolente, uscate, amestecate cu praf și semințe ușoare de colilie. Lătrau câini, salutându-și stăpânii care ieșeau în pridvor. Vitele scoteau mugete joase în drumul lor spre adăpat (un colonist harnic nu va da niciodată boilor sau cămilelor apa rămasă din ajun sau zăpadă topită, ci îi va duce să se adape direct din Volga – dimineața la prima oră, înainte de a se așeza să-și ia micul dejun și să-și înceapă celelalte treburi). Se pornea, revărsându-se prin curți, cântecul prelung al câte unei femei – fie pentru a înfrumuseța o dimineață rece, fie pur și simplu ca să nu adoarmă. Lumea respira, trosnea, fluiera, mugea, bătea din copite, răsună și cânta pe diferite voci.

Zgomotele propriei vieți erau într-atât de precare și neînsemnate, încât Bach se dezvățase să le mai asculte. Singura fe-reastră din cameră zăngănea sub rafalele de vânt (de anul trecut ar fi trebuit să se fixeze mai bine geamul în cercevea și să se călăfătuiască fanta cu păr de cămilă). Coșul de fum necurățat de mult trosnea. Când și când, de undeva de după sobă chițăia câte-un șoarece sur (sau poate doar trecea curentul printre scândurile podelei, iar șoarecele de mult își dăduse duhul și fusese devorat de viermi). Și cu asta, basta. Mult mai interesant era să ascuți viața *mare*. Uneori, ascultând-o, Bach uita chiar că și el e o părticică din această lume, că și el ar fi putut, ieșind în

pridvor, să-și unească glasul cu mulțimea de sunete – să cânte ceva vibrant, înflăcărat, de pildă cântecul coloniștilor, *Ach Wolge, Wolge!*..., sau să trântască ușa casei sau, în cel mai rău caz, pur și simplu să strănute. Dar Bach prefera să asculte.

La șase dimineața, îmbrăcat și pieptănat, se afla deja lângă clopotnița școlii, cu ceasul de buzunar în mână. Aștepta până când limbile acestuia se uneau într-o singură linie – limba mică la șase, limba mare la douăsprezece –, apoi se agăța cu toată forța de sfoară și făcea să sune clopotul de bronz. De-a lungul anilor, Bach căpătase o asemenea măiestrie pentru acest exercițiu, încât sunetul se auzea exact în momentul în care limba mare a ceasornicului atingea zenitul cadranului. O clipă mai târziu – știa asta – fiecare locuitor al coloniei se întorcea în direcția sunetului, își scotea șapca sau căciula și șoptea o scurtă rugăciune. În Gnadental începea o nouă zi.

Schulmeister-ul avea îndatorirea să tragă clopotul de trei ori: la șase, la amiază și la nouă seara. Socotea dangătul clopotului singura sa contribuție cu rost la simfonia vieții ce răsuna în jurul său.

După ce aștepta ca până și cea mai slabă vibrație să iasă de pe buzele clopotului, Bach dădea fuga înapoi în *Schulhaus*. Clădirea școlii era construită din lemn bun, nordic (coloniștii cumpărau lemn adus cu pluta pe Volga din Munții Jiguli sau chiar din gubernia Kazan). Avea temelia din piatră acoperită cu chirpici, ca să dureze, și acoperișul, după noua modă, din tablă, care înlocuise nu demult cheresteaua uscată. Bach vopsea în fiecare primăvară tocurile ferestrelor și ușa într-un albastru strălucitor.

Era o clădire lungă, cu șase ferestre mari pe fiecare latură. Aproape tot spațiul dinăuntru era ocupat de clasă, în capătul căreia se aflau chichineta și dormitorul profesorului. Tot acolo se găsea și principala sobă. Dogoarea ei nu era de ajuns pentru a încălzi încăperea spațioasă, așa că de-a lungul peretelui mai erau înșirate trei godinuri de fier, astfel încât în clasă mirosea veșnic a fier: încins iarna și ud vara. În capătul opus se înălța catedra *Schulmeister*-ului, iar în fața ei se întindeau șirurile de bănci pentru elevi. În primul rând – „rândul măgarilor“ – stăteau cei

mai mici și cei al căror comportament sau a căror sânguință îl îngrijorau pe profesor; elevii mai mari se așezau mai în spate. În clasă mai erau: o tablă mare, un dulap plin cu hârtie de scris și hărți, câteva rigle (care se foloseau de obicei nu în scopul căruiua îi erau destinate, ci în scopuri educaționale) și portretul împăratului rus, care apăruse aici numai și numai la ordinul inspectorilor școlari. Trebuie spus că acest portret nu făcuse decât să aducă griji în plus: după achiziționarea lui, starostele satului, Peter Dietrich, fusese nevoit să se aboneze la un ziar, ca nu cumva – Doamne păzește! – să nu ajungă până aici vestea despre schimbarea împăratului în îndepărtatul Petersburg și să se facă de râs în fața următoarei comisii de inspecție. Înainte, veștile din Rusia rusească ajungeau în colonie cu o asemenea întârziere, de-ai fi zis că nu se afla în inima Povolgiei¹, ci la periferia imperiului, așa că o astfel de situație jenantă ar fi fost perfect posibilă.

Cândva, Bach visase să împodobească peretele cu chipul marelui Goethe, dar acest plan n-a dus la nimic. Morarul Julius Wagner, care mergea frecvent la Saratov cu negoțul, promisese că, negreșit, „o să-l caute acolo pe scriitor, dacă s-o găsi prin prăvălii“. Dar cum pe morar nu-l încerca nicidecum vreo pasiune pentru poezie, iar chipul genialului său compatriot și-l reprezenta vag, a fost păcălit mișelește: în locul lui Goethe, un ticălos de negustor bătrân i-a vândut un portret nereușit al unui aristocrat anemic cu guler de dantelă ridicol, mustăți impresionante și barbă ascuțită, care ar fi putut trece cel mult drept Cervantes, și asta numai la lumină slabă. Artistul Anton Fromm din Gnadental, faimos pentru picturile lui pe cufere și polițe pentru veselă, a propus să-i șteargă mustățile și barba, iar în josul portretului, chiar sub gulerul de dantelă, să scrie cu litere mari, albe „Goethe“, dar Bach nu s-a învoit cu acest fals. Și așa a rămas școala fără Goethe, iar portretul blestemat a fost dăruit artistului – la cererea lui insistentă, „pentru inspirație“.

...După ce își îndeplinea obligația legată de clopot, Bach pregătea sobele ca să fie cald în clasă la venirea elevilor și dădea

1. Regiunea care cuprinde teritoriile adiacente fluviului Volga. (N.tr.)

fuga în cotlonul lui ca să-și ia micul dejun. Ce mânca și ce bea dimineața, ce-i drept, nu se poate spune, pentru că nu acorda nici cea mai mică atenție acestor chestiuni. Un singur lucru e cert: în loc de cafea, Bach bea „niște lături roșietice asemănătoare urinei de cămilă“. Chiar așa se exprimase starostele Dietrich cu vreo cinci sau șase ani în urmă, când se dusese la *Schulmeister* dimineața devreme cu o treabă importantă și împărțise cu acesta masa de dimineață. De atunci, starostele n-a mai venit la el la micul dejun (nici altcineva, ce-i drept), dar Bach a ținut minte cuvintele acelea. Amintirea nu-l tulbura însă câtuși de puțin: avea o simpatie sinceră față de cămile.

Copiii își făceau apariția la *Schulhaus* pe la opt, cu un teanc de cărți într-o mână și cu o legătură de lemne sau un săculeț cu tizic în cealaltă (pe lângă taxele școlare, coloniștii contribuiau la educația copiilor și cu produse în natură – combustibil pentru sobele școlii). Învățau patru ore până la pauza de la amiază și două ore după aceea. Veneau la școală regulat: pentru o absență de jumătate de zi, familia chiulangiului plătea o amendă în valoare de trei copeici. Învățau germana și rusa, scrierea, citirea, aritmetica; pastorul Adam Händel din Gnadental venea să predea catehismul și istoria Bibliei. Nu exista o împărțire pe clase, elevii stăteau laolaltă: în unii ani câte cincizeci, în alții câte șaptezeci. Uneori, *Schulmeister*-ul îi împărțea pe grupe, și fiecare făcea câte o temă anume, iar alteori recitau sau cântau în cor. Predarea la comun era metoda pedagogică de bază în școala din Gnadental – și cea mai eficientă pentru un auditoriu atât de numeros și de neastâmpărat.

În anii școlari, fiecare amintind de precedentul și nedistîngându-se prin nimic deosebit (doar că acoperișul fusese înnoit cu un an în urmă, și acum încetase să mai picure din tavan pe catedra *Schulmeister*-ului), Bach se obișnuise atât de tare să rostească aceleași cuvinte și să dea citire aceluiași probleme din culegeri, încât se învățase să-și împartă spiritul în două înlăuntrul propriului trup. Limba lui repeta aceeași regulă sintactică, mâna plesnea leneș cu rigla ceafa câte unui elev mai vorbăreț, picioarele îi purtau ritmic trupul prin clasă, iar gândul... gândul

lui Bach dormita, legănat de propria voce și de clătinarea măsurată din cap în cadența pașilor deloc grăbiți. După o vreme, dacă te uitai, nu mai avea în mână *Limba rusă* a lui Wolner, ci culegerea de probleme a lui Goldenberg. Iar buzele nu mai murmurau despre substantive, adjective și verbe, ci despre reguli de calcul. Și până la terminarea orei rămânea același timp scurt, vreun sfert de ceas. Păi, nu-i frumos?

Singura materie la care gândul îi căpăta proștețimea și vigoarea dinainte era limba germană. Lui Bach nu-i plăcea să se ocupe de caligrafie, așa că îndrepta grăbit lecția spre partea de poezie: Novalis, Schiller, Heine – versurile se revărsau ca apa în ziua de îmbăiat asupra capetelor tinere și ciufulite cu generozitate.

Dragostea lui pentru poezie se aprinsese încă din tinerețe. Atunci i se părea că se hrănește nu cu turte de cartofi și chisel de pepene, ci doar cu balade și imnuri. I se părea că-i poate hrăni cu ele pe toți cei din jur – de aceea se și făcuse profesor. Chiar și acum, când declama la oră strofele preferate, Bach simțea un fior rece de emoție în piept, undeva în dreptul inimii. Citind pentru a mia oară „Cântecul nocturn al drumețului“, arunca o privire pe fereastra școlii și cuprindea cu ochii toate cele despre care scria marele Goethe: și munții puternici și întunecați de pe malul drept al Volgăi, și pacea veșnică revărsată peste stepă de pe cel stâng. Iar el, Jakob Ivanovici Bach, în vârstă de treizeci și doi de ani, în mundirul lustruit de-atâta purtat, cu coatele cârpite și nasturi de mai multe feluri, cu un început de chelie și riduri, anunțând îmbătrânirea – cine era el, dacă nu chiar acel călător, obosit până la epuizare și vrednic de milă în frica lui de veșnicie?

Copiii nu împărtășeau pasiunea pedagogului: chipurile lor – șăgalnice sau atente, în funcție de temperament – căpătau o expresie somnambulică încă de la primele versuri. Romanticii de la Jena și școala de la Heidelberg acționau asupra clasei mai eficient decât un somnifer; pesemne că citirea versurilor ar fi putut fi folosită pentru liniștirea ascultătorilor în locul obișnuitelor strigăte și lovituri cu rigla. Doar fabulele lui Lessing, care

descriau aventurile unor eroi cunoscuți din copilărie – purcei, vulpi, lupi și ciocârlii –, trezeau interesul celor mai setoși de cunoaștere. Dar și aceia pierdeau curând șirul povestirii, istorisite în severa și prețioasa *Hochdeutsch*¹.

Coloniștii veniseră cu dialectele lor la mijlocul secolului al XVIII-lea din îndepărtatele lor patrii – din Westfalia și Saxonia, Bavaria, Tirol și Württemberg, Alsacia și Lorena, Baden și Hessen. În Germania, care era de mult unită și acum își zicea cu mândrie imperiu, dialectele se contopiseră într-un singur creuzet, ca legumele în supă, din care niște bucătari iscușiți – Gottsched, Goethe, Frații Grimm – au gătit în cele din urmă un fel de mâncare rafinat: limba germană literară. Dar în coloniile de pe Volga nu avea cine să practice „bucătăria înaltă” – și dialectele locale se amestecau într-o singură limbă, simplă și cinstită, ca o supă de ceapă cu coji de pâine. Limba rusă coloniștii o înțelegeau cu greutate: în întreg Gnadentalul nu se adunaseră mai mult de o sută de cuvinte rusești cunoscute lor, prinse cum-necum la lecțiile de la școală. Pentru a vinde mărfuri la piața din Pokrovsk², erau însă de ajuns și acestea o sută.

...După ore, Bach se închidea în cămăruța lui și își înfuleca grăbit prânzul. Ar fi putut și cu ușa deschisă, dar zăvorul tras parcă îmbunătățea cumva gustul mâncării, care de obicei era deja rece, ba, ca să spunem adevărul, de-a dreptul înghețată. Pentru o plată absolut modestă, mama unuia dintre elevi îi aducea lui Bach ba o străchinuță cu cașă, ba un castron de tăiței cu lapte – resturi de la cina din seara precedentă a unei familii mari. Ar fi trebuit, firește, să vorbească cu buna femeie și s-o roage să-i aducă mâncarea dacă nu fierbinte, măcar caldă, dar uite că nu apucase. Să-și încălzească singur mâncarea nu avea când – urma cel mai intens moment al zilei: *ora de vizite*.

1. Limba germană literară; în germană, în original. (*N.tr.*)

2. Slobozia Pokrovsk și Pokrovsk sunt vechile denumiri ale orașului Engels. Din 1922 până în 1941, acesta a fost capitala Republicii Autonome a Germanilor. Orașul a fost redenumit în 1931 ca omagiu pentru filozoful german Friedrich Engels. (*N.a.*)

După ce se spăla din nou și se pieptăna cu grijă, Bach cobora din pridvorul școlii și ajungea în piața centrală din Gnadental, la picioarele măreței biserici din piatră cenușie, cu o aulă spațioasă, cu ferestre dantelate și arcuite și o clopotniță ce amintea izbitor de un creion ascuțit. Își alegea direcția – în zilele cu soț spre Volga, în cele fără soț, în partea opusă ei – și o pornea cu pas grăbit pe strada principală, largă și dreaptă, ca o fâșie întinsă de stofă bună. Pe lângă căsuțele de lemn ordonate, cu pridvoare înalte și ferestre elegante (toate ca toate, dar ferestrele arătau întotdeauna proaspete și vesele în Gnadental – cu tocuri albastre ca cerul, roșii ca fructele de pădure sau galbene ca porumbul). Pe lângă gardurile rindeluite cu porți mari (pentru căruțe și sâni) și uși mititele (pentru oameni). Pe lângă bărci întoarse cu fundul în sus în așteptarea viiturilor. Pe lângă femei cu cobilițe la fântână. Pe lângă cămile legate lângă prăvălia de gaz lampant. Pe lângă piața cu trei ulmi puternici în mijloc. Bach mergea atât de repede, atât de tare îi scrâșnea zăpada sub tălpile pâslarilor și îi pleoscăia noroiul primăverii sub ghetete, încât ai fi putut crede că are cel puțin zece treburi care nu suferă întârziere, și fiecare trebuie îndeplinită negreșit în ziua aceea. Și așa și era.

La început, să se urce pe cocoașa cămilor și să cuprindă cu privirea Volga pierzându-se la orizont: ce culoare au astăzi valurile și transparența ei? Nu cumva e ceață deasupra apei? Îi dau târcoale mulți pescăruși? Bat peștii din coadă în adâncuri, sau mai aproape de mal? Asta în anotimpul cald. Dacă era rece – ce grosime are pătura de zăpadă de pe râu? Nu s-a topit pe ici, pe colo, lăsând gheața să strălucească în bătaia soarelui?

Apoi, să meargă prin valea uscată, să treacă Podul Cartofilor ca să ajungă la Pârâul Soldatului, care nu îngheța nici pe gerurile cele mai crunte, și să soarbă din el: nu s-a schimbat cumva gustul apei? Să arunce o privire în Gropile Porcilor, de unde se lua lut pentru cunoscutul chirpici de Gnadental. (La început, acest lut era amestecat pur și simplu cu paie. Dar la un moment dat, ca să se distreze, au hotărât să adauge în amestec

balegă de vită – și au descoperit că această compoziție dă chirpiciului o rezistență ca a pietrei. A fost descoperirea care a stat la baza celei mai faimoase zicale a locului – „un pic de rahat nu strică niciodată”. Să pășească pe Malul de Lemn-dulce până la Râpa celor Trei Boi, unde se află cimitirul de vite al satului. Și să grăbească pasul mai departe – peste Groapa Murelor și Vâlceaua Țânțarului spre Dealul Morii și Lacul Păstorului, nu departe de care se afla Mormântul Diavolului. . .

Dacă în timpul acestor *vizite* Bach remarca ceva în neregulă – marcaje distruse de viscol pe drumul de sănii sau un picior de pod șubred –, acest fapt începea imediat să-i macine conștiința. Vigilența lui neobișnuită îi făcea viața un chin, căci îl tulbura orice alterare a lumii familiare: cu cât sufletul lui era mai indiferent față de elevi la lecții, cu atât el devenea mai pătimăș și mai aprins față de lucrurile și detaliile din mediul înconjurător în timpul plimbărilor. Bach nu vorbea nimănui despre observațiile sale, dar în fiecare zi aștepta cu neliniște ca greșeala să fie reparată și lumea să revină la starea ei inițială, corectă. Apoi se liniștea.

Coloniștii, văzându-l pe *Schulmeister* – cu genunchii veșnic îndoșiți, cu spatele înțepenit și capul cufundat între umerii gârbovi –, îl strigau uneori și aduceau vorba despre progresele școlare ale odraslelor. Dar Bach, gâfâind fiindcă mersese repede, răspundea întotdeauna fără chef, cu fraze scurte: timpul nu stătea pe loc. Ca să întărească acest fapt, își scotea ceasul din buzunar, le arunca o privire mâhnită și, scuturând din cap, își continua repede drumul, întrerupând pripit conversația începută.

Trebuie spus că mai era un motiv al zorului său: Bach se bâlbâia. Această problemă apăruse cu câțiva ani în urmă, și *Schulmeister*-ul era afectat de ea numai și numai în afara școlii. Limba lui antrenată funcționa fără cusur în timpul lecțiilor – pronunța cuvintele compuse ale limbii germane literare fără nici cea mai mică ezitare și făcea fraze atât de lungi și întortocheate, că un elev obișnuit uita începutul ascultând până la

capăt. Dar una și aceeași limbă își refuza deodată stăpânul când Bach trecea la dialect în discuțiile cu consătenii. Să recite pe dinafară fragmente din partea a doua din *Faust*, de pildă, limba era dispusă. Să-i spună însă văduvei Koch „Gogomanul ăla al dumitale iar a trândăvit azi!“ nu voia nicicum – se împotmolea la fiecare silabă și i se lipea de cerul gurii ca o gălușcă mare și prost fiartă. Lui Bach i se părea că bălbăiala devine tot mai accentuată cu fiecare an, dar era dificil să-și verifice această impresie: vorbea cu oamenii tot mai rar.

După *vizite* (uneori spre apus, alteori chiar în amurgul dens), obosit și plin de satisfacție, se târa spre casă. Avea deseori picioarele ude, obrajii biciuiți de vânt îi ardeau, dar inima îi bătea de bucurie: își câștigase recompensa zilnică pentru trudă – *ora lecturii de seară*. După ce-și îndeplinea ultima îndatorire a zilei (trasul clopotului la ora nouă fix), Bach își arunca hainele umede pe sobă, își încălzea picioarele într-o infuzie de cimbru și, după ce bea apă fiartă pentru a preveni răceala, se urca în pat cu o carte – un volum vechi legat în scoarțe de carton, cu numele autorului pe jumătate șters de pe copertă.

Cronicile stabilirii țăranilor germani în Rusia relatau despre zilele când, la chemarea țarinei Ecaterina, au venit primii coloniști pe corăbii la Kronstadt.¹ Bach citise deja până la momentul când împărăteasa însăși apare în port pentru a-și întâmpina bravii compatrioți: „Copiii mei!“ strigă ea cu glas puternic, jucându-și calul în frâu în fața șirurilor de imigranți înghețați de frig pe drum. „Noi fii și fice ale Rusiei! Vă primim cu bucurie sub aripa noastră protectoare și vă făgăduim apărare și ocrotire părintească! În schimb, așteptăm supunere și râvnă, neasemuită osârdie, slujire neabătută a noii voastre patrii! Cine nu este de acord, să plece înapoi chiar mâine! În Rusia cei slabi de înger și nevolnici nu ne fac trebuință!...“

1. În 1762 și 1763 Ecaterina II a semnat două manifeste prin care îi invita pe străini să se stabilească pe teritoriile pustii ale Imperiului Rus. Din 1764 până în 1773, pe Volga Inferioară au fost stabilite 105 colonii, care au marcat începutul Povolgiei germane. (*N.a.*)

Cuprins

Soția	7
Fiica	119
Elevul	203
Fiul	281
Copiii	381
Epilog	437
Calendarul lui Jakob Ivanovici Bach	439
Mulțumiri	441
În adâncuri	443